KARADENİZ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INSTITUTE OF BLACK SEA STUDIES
KAREN
2018 4 / 5 (121-139)

RİZE GAZETESİNE GÖRE RİZE'DE EKONOMİK DURUM (1931-1942)*

Elif YORMAZ**

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
E-Posta: elifyormaz@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3989-9298

Öz: Rize gazetesi, Rize vilayetinin ilk gazetesi olduğundan bölge için oldukça önemli bir yere sahiptir. Gazetede yer alan haberlerden bölgede yaşanan olaylar dışında, yurt ve dünyada meydana gelen olaylar da takip edilebilmektedir. Bu çalışmada, gazete üzerinden bölgenin ekonomik durumu, geçim kaynakları, gelişen tarım şartları ve ortaya çıkan yeni tarım alanları, çayın bölgeye geliş süreci ve hükûmetin bu konuda verdiği destekler incelenmiştir. Bununla birlikte konuyla ilgili geçen haberlerdeki bilgiler başka kaynaklardan teyit edilmiştir. Yine de gazetede yer alan haberler, çalışmanın esas kaynağını oluşturmaktadır. Rize vilayetinde halkın yaşamış olduğu zorluklar, yol sıkıntısı, hastalıklar, bölgenin engebeli yapısı, erkek nüfusun şehir dışında çalışmaya gitmesi bölge ekonomisini olumsuz etkileyen sebeplerdir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Rize vilayeti, kendi ekonomisini geliştirmeyi başarabilmiştir. Rize vilayetinde yaşanan tüm ekonomik sorunlar ve diğer önemli gelişmeler çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu alanda bölgenin gelişmesine katkıda bulunan önemli isimlerden biri olan Zihni Derin'in de yaptığı çalışmalar unutulmamıştır. Rize'ye çayı getiren ve çayın babası olarak bilinen Zihni Derin bugün dahi Rize halkı için oldukça önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Rize, çay, portakal, hayvancılık, dokuma

ECONOMIC SITUATION IN RIZE ACCORDING TO THE RIZE GAZETTE (1931-1942)

Abstract: Journal of Rize, since Rize province is the first journal has a very important place for the region. Apart

* **Gönderim Tarihi:** 16.04.2018
Kabul Tarihi: 17.05.2018

from the events that took place in the region, events coming from the country and the world can be followed from the journal. In this study has been examined economic situation of the region, livelihoods, developing agricultural conditions and emerging new agricultural areas, arrival process of tea and the gorvernment's suppport for this issue. At the same time, news on the subject controlled from other sources. Nevertheless, news in the journal is the main source of study. In the Rize province are the reasons that adversely affect the regional economy difficulties people have experienced, absence of road, diseases, rugged structure of the region, men went to work outside the city. However despite all these negatives Rize province be able to develop its own economy. All economic problems and important developments in Rize province constitude the subject of our work. In this regard of the most important names contributing to the development of the region, Zihni Derin's work has not been forgotten. Zihni Derin, who brought tea to Rize and known as the father of tea, even today has a very important place for the people of Rize.

Keywords: Rize, tea, orange, farming, weaving

Giriş

Rize'de ilk matbaa ve gazete Mustafa Cavaş tarafından Rize matbaası ve gazetesi adıyla 1931 yılında hizmete girmiştir. Bundan önce 1926 yılında yayınlanmış olan Yeni Ay Dergisi bölgenin ilk yayın organı olsa da dergi İstanbul'da basılarak bölgede dağıtılmıştır. Bununla birlikte Trabzonlu Hüseyin Avni Bey tarafından çıkarılan bu dergi yalnızca dört sayı yayımlanabilmiştir.[1]

Rize'de uzun süre yayın hayatına devam eden ilk gazete olan Rize, 1 Haziran 1933'te yayımlanan 94. sayısında Çoruh ismini almış ve 3 yıl boyunca bu ismi kullanmıştır. Gazetenin adının değişmesi 1 Haziran 1933'te "Lağvedilen ve Birleştirilen Vilayetler Hakkında Kanun" gereğince Rize'nin Artvin'le birleştirilerek Çoruh adını almasıyla[2] ilgilidir. Gazetenin Çoruh ismi ise 25 İkinci Kanun 1936'da yayınlanan 227. sayısında tekrar değiştirilerek eski adı olan Rize'ye dönüştürülmüştür.

1931-1942 yılları arasında haftada bir gün yayınlanan gazete toplamda 547 sayı çıkmıştır.

Bir vilayet gazetesi olan Rize, yayın içeriği bakımından ulusal bir niteliğe sahiptir. Nitekim gazete, Rize

---

[1] Yormaz, 2016: 8.
[2] Çapa, 2016: 297.

vilayetinde meydana gelen olaylar dışında yurtiçi ve yurtdışında yaşanan olaylara da önemli bir yer ayırmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte gazetedeki yurtdışı haberlerinde önemli bir artış görülmektedir. Cephelerde yaşanan gelişmeleri, savaşın gidişatını gazetede yer alan haberlerden rahatça görebilmekteyiz.

1. Rize'nin Ekonomisi

Rize gazetesinde en fazla yer alan haber konularından biri bölge ekonomisidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Rize'deki yol sıkıntısı sorunu, bölgedeki ticari faaliyetleri olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm ticari faaliyetler deniz yolu vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Karadeniz'in dalgalı yapısı ticari faaliyetleri olumsuz yönde etkilemiş ve beklenilen faydayı yeterince sağlayamamıştır.[3] Bunun sebebi Karadeniz'in yılın büyük bölümünde dalgalı olmasıdır. Bölgenin tek destek sandığı olan Ziraat Bankası, ticari yatırımcıya kredi sağlamadığından ve bölgedeki esnaf arasında da ticari ortaklık kurulamadığından bölgedeki ticari ve iktisadi hayat gelişme gösterememiştir.[4]

Hem bölgede yaşanan yol sıkıntısı hem de tüccarlar arasında kurulamayan ortaklıklar nedeniyle 1930'lu yılların başında Rize'deki ticari durum bölgenin aleyhine gelişmiştir. Ancak bölge dışındaki şehirlerden özellikle İstanbul'da yaşayan Rizeli vatandaşlardan bölgeye gönderilen maddi yardımlar, bu olumsuz durumu bir nebze düzeltmiştir.[5] Bununla birlikte bölgede 1932[6] yılında Rize'yle İspanya arasında serbestçe ihracat yapılmasının sağlanması[7] bölge ekonomisine canlılık getirmiştir. O yıl bölgede Ekim ayından Aralık ayının 19'una kadar iskeleden 25615 kilo elma, 17289 kilo kabuklu ceviz, 12890 kilo kabuklu fındık, 98621 kilo fasulye, 1505 kilo ağaç kavunu, 2597 sandık mandarin, 2279 sandık ve 6900 kilo portakal ihraç edildiği gazetede belirtilir.[8]

---

[3] Şevket Hûlûsi, "Rizde sermaye hareketleri", *Rize*, (10.12.1931), 2.
[4] Şevket Hûlûsi, "Sermaye hareketleri", *Rize*, (10.12.1931), 6.
[5] "Rize'nin Tabiî, Beşeri, İktisadî Coğrafyası", *Rize*, (25.02.1932), 6.
[6] 1932 yılının son ayından itibaren Rize bölgesinde tuz sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bölgenin bu tuzsuzluk sorunu 4 ay boyunca devam etmiş ve Mart 1933'te bölgeye yedi bin çuval tuz gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. "Tuz geldi", *Rize*, (23.03.1933), 5.
[7] "İspanyaya serbest ihracat yapılacak", *Rize*, (17.11.1932), 3.
[8] "İhracatımız", *Rize*, (22.12.1932), 4.

Tüm bunların dışında, bölge ekonomisindeki pahalılık, Rize'de yaşayan vatandaşları zor duruma sokmuştur. Fiyatların sürekli artış göstermesi, zaten az sayıda bulunan esnaf arasında rekabet olmaması, halkı ve özellikle devletten maaş alan memurları olumsuz etkilemiştir. Rize Ortaokulu'nda Türkçe öğretmeni olan Sıtkı Can[9] bu konuda yazdığı yazıda çarşı, pazarlarda fiyatların çok pahalı olduğunu, az sayıdaki esnaf arasında rekabet olmadığını ve fiyatların her yerde aynı olduğunu belirtmiş, diğer illere oranla bölgedeki fiyatların daha fazla olduğuna değinmiştir. Öyle ki bölgede sarımsak fiyatı şeker fiyatının iki buçuk katına kadar çıkmıştır. Bölgeye her şeyin dışardan geldiğine de değinen Sıtkı Can, aile bireylerini zor durumda bırakan piyasaların denetlenerek halkın birkaç kişinin eline bırakılmaması gerektiğini belirtmiştir.[10]

Bölge piyasasındaki pahalılığa karşı Trabzon Tütün İnhisar Baş Müdürlüğü, Rize halkının ihtiyaçlarının daha uygun fiyatlara karşılanabilmesi için köylülere mahsus tütünlerin, vilayetlere uzak olan bölgelerde de satılması amacıyla ucuz sigara ihdas etmeye başlamıştır.[11] Yine tek parti iktidarı döneminde, zaman zaman hayatı ucuzlaştırmak amacıyla tedbirler alınmıştır. İskele vergilerinde yapılan indirim, ekmek narhının ucuzlaması gibi kararlar buna örnek teşkil etmektedir. Et ve ekmek fiyatlarında artış ve inişler sürekli yaşanmaktadır. Özellikle havaların soğuması bölgede et ürünleri fiyatının artmasına sebep olmuştur.[12] 1939 yılında et narhı kaldırılarak, ucuz et satışları serbest bırakıldı.[13]

1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Rize bölgesindeki ekonomik hayatın biraz daha canlandığını söylemek mümkündür. Bölgedeki ekonomik hayatı canlandıran en önemli etken, bölgede çay tarımının yaygınlaşmasıdır. Rize'de çay tarımının gelişmeye başlamasıyla birlikte, hükûmet bölgede 1938 yılında dört çay fabrikası kurmaya karar vermiş ve bunun için girişimlere başlamıştır. Ziraat Bakanlığı, yeni

---

[9] 1905 yılında Ordu'da doğan Sıtkı Can, 1931'de Rize Ortaokulu'na Türkçe-Edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Rize Halkevi Edebiyat komitesinde görev alan etkin üyelerden biridir. "Doğunun Sesi" adıyla yayımladığı kitapta şiirlerine yer vermiştir. Bunun yanında Halkevi'nde değişik alanlarda verdiği konferanslar Rize Halkevi Yayınları tarafından "Birkaç Söz Birkaç Satır" başlığı altında yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Dizman, ty: 17.

[10] Sıtkı Can, "İlimizde Hayat Bahalılığı", *Rize*, (30.05.1936), 4-5.

[11] "Ucuz sigaralar", *Rize*, (28.07.1932), 5.

[12] Rize Gazetesi 496 ile 509 sayıları arasında, haftalık un ve ekmek fiyatlarını düzenli olarak yayımlamıştır.

[13] "Et narhı kaldırıldı ucuz satış serbesttir", *Rize*, (22.07.1939), 2.

bir çay kanunu yapılmasını bu sırada gündeme getirmiştir.[14] Bunun dışında aynı yıl Pazar'da bir elma fabrikasının da temeli atılmıştır.[15]

Tüm bu ticari faaliyetler dışında ekonomik refahı arttırmak amacıyla tüm yurtta olduğu gibi Rize'de de halk, millî tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik edilmiştir. Bu sebeple yerli malı haftası bölgede ön plana çıkarılmıştır. Rize gazetesi de bu alandaki çalışmalara önemli destek vermiştir. "Kazanç ve Kazanmak", "Kazanç ve Harcama Bilgisi",[16] "Tasarruf Ne Demektir", "İktisadi Terbiye",[17] "Yerli Malı ve Gençlik",[18] "Yurtta Yapılan ve Yurtta Yetişene Kıymet Vermeliyiz",[19] "Kendimizi İktisadi Terbiyeye Alıştıralım"[20] gazetenin tasarruf ve yerli malı alanındaki başlıklarını oluşturur. M. Nimeti yazdığı makalede bölgedeki arazi bozukluğunun bahane edilmemesini, buralara meyve ağaçları dikilebileceğini ve İstanbul'a Rize bezi, peştamal, sepet, iskemlelerin gönderilerek kazanç sağlanabileceğini vurgulamaktadır.[21] Dr. İsmail Ferit ise yayınladığı makalede, ihtiyaç olarak gerekli olan şeylerin alınması, zorunlu olmayan şeylerin ise alınmayarak tasarrufun hem tanımını yapmış hem de tasarrufu özendirmeye çalışmıştır. Yine ithalat ve ihracatın tanımı yapılmıştır. "Eğer insan zengin olursa hükümette zengin olur, millette zengin olur. Eğer insan fakir olursa hükümet fakir olmaya mahkûmdur. Yol, köprü olmaz, gerektiğinde hastane olmaz" diyerek tasarrufun önemine vurgu yapmıştır.[22] Yerli malı kullanımı ve tasarrufa verilen önemi vurgulamak için şiirler de yazılmıştır.[23]

Bölgedeki ekonomik yaşamı, gazete haberleri ve gazetede yer alan yazılar üzerinden değerlendirdiğimizde ekonomik hayatın, gelişen tarım, ticaret ve hayvancılık faaliyetleriyle birlikte ilerlediği kanaatine varabiliriz.

---

[14] "Dört çay fabrikası kurulacak", *Rize*, (02.04.1938), 2.
[15] "Pazarda elma fabrikasının temeli atıldı", *Rize*, (09.07.1938), 3.
[16] M. Kâzım, "İktisadi düşüncelerden: Kazanç ve Harcama Bilgisi", *Rize*, (12.11.1931), 1.
[17] Şevket Hulûsi, "İktisadî Terbiye", *Rize*, (17.12.1931), 1.
[18] Şevket Hulûsi, "Yerli Malı ve Gençlik", *Rize*, (04.02.1932), 2 - 3.
[19] Sıtkı, "Yurtta Yapılan ve Yurtta Yetişene Kıymet Vermeliyiz", *Rize*, (08.12.1932), 1 - 2.
[20] Sıtkı, "Kendimizi İktisadî Terbiyeye Alıştıralım", *Rize*, (15.12.1932), 1 - 2.
[21] M. Nimeti, "İktisadi düşüncelerden: Kazanç ve Kazanmak", *Rize*, (27.08.1931), 1.
[22] İsmail Ferit, "Tasarruf Ne Demektir?", *Rize*, (10.12.1931), 3 - 6.
[23] Aka Gündüz, "Kumbara", *Rize*, (08.12.1932), 2.

2. Hayvancılık

Rize vilayetinin önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılıktır. Ancak bölgenin coğrafi yapısı, arazinin engebeli ve ağaçlarla kaplı olması sürü hayvancılığının gelişmesine engel olmuştur.[24] Bu nedenle bölge insanı, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ahır hayvancılığıyla uğraşmıştır.

Rize vilayetinde en çok beslenen hayvan sığır olmakla birlikte[25] koyun ve kıl keçisi de bölge halkı tarafından yetiştirilmektedir.[26] Vilayette yetiştirilen inek ve koyunun etinden, sütünden yararlanılmış, bölge kadınları bunlardan yağ ve peynir yaparak geçimini sağlamıştır. Hayvanların derisi ve keçi kılından da ekonomik gelir elde etmişlerdir.[27] Rize'de yetiştirilen diğer hayvanlar arasında at, katır ve az sayıda manda ve eşek bulunmaktadır.[28]

Bulut, hazırlamış olduğu tezinde, büyükbaş hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğunu bunun yanında kümes hayvancılığının da oldukça yaygın olduğunu, hatta 1926 – 1927 yılları arasında yumurta ticaretinin Rize'deki başlıca geçim kaynaklarından biri olduğunu belirtmektedir.[29] Ancak Rize gazetesinde tavuk gibi kümes hayvanlarının az sayıda yetiştirildiğinden bahsedilmektedir. Kümes hayvanları yetiştiriciliği yoğun olarak Pazar kazasının Hemşin nahiyesinde yapılmaktadır.[30]

Konuyla ilgili verilen bu iki ayrı bilgiye göre kümes hayvancılığının Rize'de gerileme göstermiş olduğu düşünülebilir. Rize gazetesinin yazarları, bölge halkını tavuk yetiştirilmesi konusunda bilgilendirmeye çalışmışlardır. Bu amaçla gazetede ele alınan "Otomatik Kumbara" adlı yazıda tavuğun ekonomik faydasının çok olduğu, sadece etinden değil yumurtasından yararlanılabileceği anlatılmıştır.[31]

Rize vilayetinde hayvan ithalat ve ihracatı da yapılmıştır.[32] Rize'yle bir ara birleşip Çoruh adını alan ve

---

[24] Rize Valiliği, 1973: 160.
[25] Bölgede vergiye bağlı olan sığır sayısı 1931'de 41.465, 1932'de 52.045, 1933'de 48.997, 1936'da 60.435, 1937'de 61.066, 1938'de 66.498, 1939'da 66.846'dır. (Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1938: 194.)
[26] Bölgedeki koyun ve kıl keçisi sayısı 1931-1938 arasında 15-20 bin civarında değişiklik göstermektedir. (DİE, 1938: 194.)
[27] Arer, 1969: 167.
[28] DİE, 1932: 207.
[29] Bulut, 2013: 54.
[30] M. Kâzım, "Umumi Bir Bakış: 2 Hayvanlarımız", *Rize*, (14.01.1932), 2.
[31] Niyazi, "Otomatik Kumbara", *Rize*, (21.01.1932), 1 - 2.
[32] "Hayvan ithalat ve ihracati", *Rize*, (21.01.1932), 5.

daha sonra tekrar ayrılan Artvin bölgesinde ise hayvan ihracatı Rize'ye göre daha az miktardadır. Bölgede yetiştirilen hayvanlar at, katır, eşek, manda, öküz, inek, koyun ve keçidir.[33] Artvin bölgesinde yetiştirilen hayvan sayısı 1931-1932 yıllarında Rize'den daha fazladır.[34]

Rize'de hayvancılık, çay tarımının yapılmadığı iç kesimlerde daha yaygın olarak yapılmaktadır. Çay yetiştirilen yerlerde ise çaylıkların gübrelenmesi ve halkın peynir, yağ gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında hayvanlardan faydalanılmıştır.[35]

Rize'de hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkileyen en önemli sebeplerden biri hayvanlar arasında görülen bulaşıcı hastalıklardır. Hayvanlarda kuduz, ruam, sığırlarda görülen verem, antraks ve şarbon gibi salgın hastalıklar zaman zaman insanlara da bulaşabildiğinden farklı sorunlara yol açmıştır. Hastalığa yakalanan hayvanlar, baytarlar tarafından tedavi edilmiş, tedavi edilemeyecek olanlar çoğunlukla imha edilip derin çukurlara gömülmüştür. Böylece bulaşıcı hayvan hastalıklarının vilayette yayılmasının önüne geçilmiştir. Hayvancılıkla uğraşan ve hayvanları telef olan vatandaşların zararını ise devlet karşılamıştır.[36]

Rize vilayeti hayvancılık açısından Doğu Anadolu Bölgesi kadar gelişmemiştir. Yine de bölgenin önemli geçim kaynaklarından biri olmayı başarmıştır. Özellikle sığır, bölgenin ihtiyacını karşılayan en önemli hayvandır.

3. Dokumacılık

Rize dokumacılığı her zaman ayrı bir öneme sahiptir. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan önce ünü Hindistan'a kadar ulaşan Rize dokuması, Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında sadece birkaç ailenin geçimini sağlamakla sınırlı kalmıştır. Dokumacılığın Ticaret Odası ve belediye tarafından teşkilatlandırılmaması onu unutulmaya sevk etmiştir.[37] 1941 yılından sonra ise dokumacılığın, tekrar canlanmaya başladığını görürüz.

---

[33] Çiçek, 2013: 143.
[34] DİE, 1932: 204.
[35] Rize Valiliği, 1968: 161.
[36] "Ruamdan hayvanları öldürenlere ikramiye verildi", *Çoruh*, (07.02.1935), 5.
[37] Ziya Işıkdemir, "Yerli dokumacılık ihya edilmeli ve memleket bundan faydalanmalıdır", *Rize*, (22.02.1941), 1.

20. yüzyılın başlarında Rize'de dokumacılığın gelişmiş olan dalları vardır. Bunlar; Rize bezi olarak bilinen keten bezi ve peştamaldır. Bunlardan keten bezinin değeri sönmüşse de diğeri canlı kalmayı başarmıştır.[38]

Bölgede dokumacılık alanında önemli bir yere sahip olan Rize bezi, daha çok Arabistan ve Bağdat'a gönderilmekteydi. Ancak Avrupalılar, Arapların bu ihtiyaçlarını taklit mallarla sağlayarak Rize bezinin piyasa değerini düşürmüştür. Bununla birlikte peştamalcılık yükseliş göstermiştir. 1932 yılına gelindiğinde, Rize'de 1000 adet peştamal tezgâhı olduğu görülmektedir.[39]

Rize dokumacılığı kendir, ipek, keten ve yün üzerine gelişme göstermiştir. Rize'de dokumacılığın ana maddesini kendir lifi oluşturmaktadır. Kendir dokumak için kullanılan kendir, kendir ipliği bükme işi ve dokuma tezgâhları Rize bölgesinden temin edilmekteydi.[40] Rize bölgesinde iklimin az güneşli ve yağış miktarının çok olması, kendir liflerinin sertleşmesine ve nişastalaşmasına engel olmaktadır. Bu sayede Rize'de yetişen kendirden dayanıklı ince iplik bükülebilmektedir.[41] Kendirden yerli bezi, sofra ve yatak takımları, perdelik takımlar imal edilmektedir.[42] İpliklerin el tezgâhlarında dokunmasıyla yapılan feretiko bezinden çoğunlukla iç çamaşırı, gömlek, sargı bezi, boyama ile şalvar, mendil, peşkir,[43] şal, keten bezi, çarşaf yapılmaktadır. Yüksek oranda ter emme özelliğine sahip olan bu dokumalar pamuklu kumaşlara göre daha dayanıklı olduğundan sıcak bölgelerde özellikle Suriye, Hicaz, Irak, Mısır ve Hindistan gibi yerlerde bilinmekteydi.[44] Ancak bölgedeki keten işlerinin organize edilememesinden dolayı devamlı bir ticaret ağı geliştirilememiştir.[45]

1938 yılında düzenlenen İzmir Fuarı'nda sergilenen Rize dokumalarının önemli bir ilgi uyandırdığını

---

[38] "Rize'nin Tabiî, Beşeri, İktisadî Coğrafyası", *Rize*, (25.02.1932), 5.
[39] "Rize'nin Tabiî, Beşeri, İktisadî Coğrafyası", *Rize*, (25.02.1932), 5.
[40] Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", *Rize*, (01.03.1941), 1.
[41] Arer, 1969: 247.
[42] Ziya Işıkdemir, "Yerli dokumacılık ihya edilmeli ve memleket bundan faydalanmalıdır", *Rize*, (22.02.1941), 1.
[43] Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü, 1995: 2.
[44] Özdoğan, 2004: 157.
[45] Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", *Rize*, (01.03.1941), 1.

görmekteyiz.[46] Yerli ipek ise 1941'e doğru talep görmeye başlar.[47]

Rize'de geçmişten 1941'e kadar olan süreçte iki bine yakın kendir, keten, şal, melez (yerli ipek) ve peştamallık işlerine ait tezgâh bulunmaktadır.[48] Artvin vilayetinde ise bu tarz zanaat işleri sınırlıdır. Keçi ve koyun yününden elde edilen şal, sicim, çorap, çadır gibi ürünler köylünün kendi ihtiyacını karşılayacak kadardır.[49]

Rize'nin dokumacılığının yeniden canlanmaya başlamasıyla birlikte, yeni buluşlar da ortaya çıkmıştır. Niyazi Ağu'nun tasarlamış olduğu iplik makinesi oldukça ilgi görmüş, Niyazi Ağu Ankara'ya kadar gitmiştir.[50]

Rize gazetesinin 7, 14, 21, 28 Şubat ve 7 Mart 1942 tarihli nüshalarına baktığımızda Rize Sanayi ve Ticaret Odası'na bağlı 29 tüccar ve esnafın dokumacılıkla uğraştığını görmekteyiz.

Rize dokumacılığını organize bir hale getirmek ve dokumayla uğraşanlara imkânlar sunmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Rize gazetesinin 28 Haziran 1941 tarihli nüshasında yer alan ilanda dokuma tezgâhı sahibi olan ya da başka bir tüccarın tezgâhını çalıştıran kişilerin, Rize Ticaret ve Sanayi Odası'ndan vesika almaları gerektiği duyurulmuş, tezgâhlar için verilecek olan ipliklerin yalnızca bu vesika ile alınabileceği belirtilmiştir.[51] Ayrıca 1942 yılında Rize Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi ismiyle bir kooperatifin kurulmuş olduğunu görmekteyiz.[52]

4. Tarım

Rize denilince akla gelen en önemli şeylerden biri meyvedir. Bölge geçimini çoğunlukla meyve ticaretinden sağlamaktadır. 1931 yılında bölgedeki halkın %98'i çiftlikle uğraşmaktadır. Ancak bölge halkının

---

[46] Özdoğan, 2004: 157.
[47] Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", *Rize*, (01.03.1941), 1.
[48] Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", *Rize*, (01.03.1941), 1.
[49] Çiçek, 2013: 144.
[50] Ziya Işıkdemir, "Rizede Dokumacılık – Tezgâhlar Niyazi Ağun iplik bükme makinesi", *Rize*, (01.03.1941), 1.
[51] "El ve dokuma tezgâhlarına verilecek vesikalar hakkında", *Rize*, (28.06.1941), 4.
[52] "İlân", *Rize*, (02.05.1942), 2.

meyveyi pazarlama konusunda yeterli tecrübesi olmadığından şehir dışına yapılan satışların hem miktarı hem de ücreti düşük olmuştur.[53] Bu konuya ayrıntılı olarak değinmeden önce Rize'de yetiştirilen meyveler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Rize'de çok çeşitli meyve türleri yetişmektedir, fakat bunlar arasında bölge ekonomisine katkı sağlayan meyveler portakal, mandalina elma, ceviz, fındık ve kestaneyle sınırlıdır. Bölge en çok geliri ise portakaldan elde etmektedir. Bunu mandalina ve elma takip eder. Bölgenin yetiştirdiği bu ürünler, yukarıda da belirtildiği gibi, köylünün bilmemesi ve usulüne göre alıcıya sunamaması sebebiyle düşük fiyata satılmaktadır. Ambalajlama, meyveleri cinslerine göre ayırma gibi konularda bilinçsiz olan halk, meyve ticaretinden elde etmesi gereken kârı uzun süre sağlayamamıştır.[54]

Bölgede meyve dışında fasulye, mısır, patates kenevir, arpa gibi ürünler de yetiştirilmektedir.[55] Özellikle mısır, üretim bakımından bölgede önemli bir yere sahipti. Çay tarımı yaygınlaşmadan önce Rize halkının en önemli geçim kaynağı olan mısır, çayla birlikte önemini zamanla kaybetmiş ve mısır tarlaları çay bahçelerine dönüştürülmüştür.[56]

Rize bölgesinde meyveleri ve sebzeleri vuran hastalıklar, domuzların tarlalara verdikleri zarar bölge halkını çoğu zaman zor duruma düşürmekteydi. Özellikle 1935 yılında narenciye ve sebze bahçelerinde, kulağakaçan forfikulaorikularıi denilen böcek, fasulye, marul yaprakları ve narenciyelerin yapraklarını yiyerek, köylülerin bahçelerine zarar vermiştir. Bunların öldürülmesi için gerekli olan bilgiler gazetenin 199. sayısındaki haberde yer almıştır. Buna göre; böceğe sevdiği rutubetli ve gölgeli yerler temin edilmeli, buraya gelen böcekler toplanıp toprağa gömülmelidir.[57] Bunun dışında Rize'de narenciye hastalıklarının en önemli sebebi koşnil türünden böceklerdir. Bunların ayrı ayrı sınıfları vardır. Torbalı (pamuklu) koşnil olarak sınıflandırılan grup Rize'deki bahçelerde görülmeye başladığında, Ziraat Müdürü Hilmi Alova, gazetede konu hakkında bir

---

[53] Şevket Hulûsi, "Rize Meyva Ticareti", *Rize*, (5.11.1931), 1.
[54] Şevket Hulûsi, "Rize Meyva Ticareti", *Rize*, (5.11.1931), 1.
[55] "Mahsul vaziyeti", *Çoruh*, (29.10.1934), 4.
[56] Rize Valiliği, 1968: 159 – 160.
[57] "Narinciye ve sebze bahçelerinde çıkan hastalıkların tedavisi", *Çoruh*, (27.06.1935), 4.

yazı yazarak, bu böceklerin çok hızlı çoğaldığını ve önü alınmazsa tüm Rize'deki bahçeleri saracağı uyarısında bulunmuştur. Alova, bu hastalığın ilacı olmadığını, bundan kurtulmanın yalnızca koşnile düşman olan başka bir böcekle (noviuscardinalis) mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bu böceğin çoğalması, koşnilin çoğalmasından çok daha fazla olduğundan birkaç ay içinde bu hastalıktan kurtulmanın mümkün olacağını vurgulamıştır.[58]

Gazeteden incelenen 1931 - 1942 arasındaki dönemde Rize bölgesinde tarım, devamlı olarak gelişme göstermiştir. Başlangıçta satışa uygun şartlarda sunulamadığı için çok kâr getirmeyen mandalinanın, 1934 yılına gelindiğinde oldukça etkili bir ticari unsur hâline geldiği görülmektedir. Bu dönemde mandalinalar, İstanbul'a kadar ihraç edilmeye başlanmıştır. Satışın gelişmesinde ambalaj tekniği ve mandalinaların cinslerine göre gruplara ayrılması etkili olmuştur.[59] Fakat yine de meyveler, değeri fiyatında satılamamıştır. Bunun sebebi Rize'de çiftçiyi koruyan kooperatiflerin bulunmaması, yerine köylüyle alıcı arasında aracıların bulunmasıdır.[60] 1938 yılına gelindiğinde bu alanda kooperatiflerin oluşturulmuş olduğunu görmekteyiz. Nitekim Rize Merkez'de portakal üreticileri ürettikleri portakalların satışını gerçekleştirmek için Rize Portakal Tarım Satış Kooperatifi adı altında örgütlenmişlerdir.[61]

Bölgede tarımı geliştirmek amacıyla ziraat odalarının kontrolü altında ihtiyacı olan vatandaşlara mandalina, portakal, limon fidanları dağıtılmıştır. Rize gazetesinden öğrendiğimize göre, fidan yardımları 1931 yılından itibaren her yıl halka sunulan bir hizmet haline gelmiştir.[62] Bunun dışında Ziraat Bankası alım gücü olmayan halka veresiye mısır vermiştir. İlk olarak 1937 yılında gerçekleşen bu faaliyet, 1938 ve 1939'da da aynen devam etmiştir.[63]

1939 yılından sonra Rize'de önemi artan başka bir mahsul de pirinç olmuştur. Ancak pirincin ayıklanmasında kullanılan yöntem pirinçlere zarar verip pi-

---

[58] Hilmi Alova, "Narenciye Hastalıkları ve Mücadele Usulleri", *Rize*, (14.02.1942), 1.
[59] "Güzel mandarinlarımızın satışı heraretle devam ediyor", *Çoruh*, (22.11.1934), 4.
[60] Sıtkı Can, "Kazananlar ve kazandıranlar", *Çoruh*, (28.11.1935), 1.
[61] "Rize Portakal Kooperatifi idare heyeti seçildi", *Rize*, (20.08.1938), 1.
[62] "Ziraat fidanlığının faydası", *Rize*, (17.12.1931), 3.
[63] "Ödünç mısır verilecek", *Rize*, (15.04.1939), 1.

rinçleri kırdığından, pirincin piyasa değeri düşüktür. Çeltikten pirinci ayırmak için icat edilen makineleri alabilmek için köylüye gerekli olan para Ziraat Bankası tarafından sağlanmıştır.[64]

Rize gazetesinde her alanda olduğu gibi tarım alanında da halkı bilinçlendirmek amacıyla önemli yazılar kaleme alınmıştır. "Meyvelerin toplanmasındaki usuller",[65] "meyveler nasıl korunur",[66] "meyvelerin ambalaj ve satış mahallerine sevki",[67] "portakal ve mandalinaların en mühim tufeyli hastalıkları",[68] "narenciye hastalıkları ve mücadele usulleri"[69] gibi başlıklar altında köylü yararına pek çok faydalı bilgiye yer verilmiştir. Bu yazılar genellikle Rize bölgesinde yaşayan ya da bölgede görevli kişiler tarafından (Ziraat Vekili gibi) kaleme alınmıştır. Bunun dışında diğer gazetelerden aktarılan yazılara da yer verilmiştir. Mesela Muhit Mecmuasından alınan "Portakalcılık" yazısında Dörtyollu portakal kralı olarak bilinen Ahmet Bey'le yapılan görüşme gazetenin sayfalarına aktarılmış ve portakal yetiştirme yöntemleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır.[70] Bununla birlikte, "Narenciye Ziraatı (Gitrus)"[71] adlı yazıda da portakalın tarihçesi ve kökeninin nereye dayandığı bilgisine yer verilmiştir. Rize'nin ticari geçim kaynağı olan portakal, bölge için çok önemlidir. "İlimizin biricik ürününün (mahsul) geleceği düşünülmeli" adlı yazıda ise, mandalinaların erken toplanılmasının zararları anlatılmakta ve köylünün bu husta dikkat etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.[72]

Gazete son yıllarına doğru, vilayet halkına daha faydalı olabilmek amacıyla tarıma yönelik yazılara daha çok yer vermiştir. Gazetede 7 hafta boyunca devam eden "fidan dikme ve bakma tarifnamesi"[73] adlı yazı dizisi, "çiftçilere faydalı ziraat bilgileri"[74] gibi başlıklar altında köylü bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

---

[64] Hilmi Alova, "Zirai bahisler", *Rize*, (26.08.1939), 7.
[65] Hilmi, "Bahçe Sahiplerine Faydalı Öğütlerden: Meyvaların Toplanmasındaki Usüller", *Rize*, (13.08.1931), 3 - 4.
[66] A. Hilmi, "Meyvalar Nasıl Korunur?", *Rize*, (10.09.1931), 2 - 3.
[67] A. Hilmi, "Meyvaların Ambalâjı ve Satış Mahllerine Sevki", *Rize*, (1.10.1931), 2 - 3.
[68] Rauf Âli, "Portakal ve Mandalınaların En Mühim Tufeyli Hastalıkları", *Rize*, (12.05.1932), 2 - 3.
[69] Hilmi Alova, "Faydalı ziraat bilgileri", *Rize*, (07.02.1942), 1.
[70] "Portakalcılık", *Rize*, (19.11.1931), 3.
[71] Rauf Ali, "Narenciye Ziraatı (Gitrus)", *Rize*, (5.05.1932), 2 - 3.
[72] Sıtkı Can, "İlimizin biricin ürününün (mahsul) geleceği düşünülmelidi", (5.12.1935), *Çoruh*, 2-3.
[73] A. Kemâl Atillâ, "Rize vilâyeti halkına faydalı bilgiler", *Rize*, (27.01.1940), 1.
[74] Hilmi Alova, "Çiftçilere faydalı ziraat bilgileri", *Rize*, (06.12.1941), 1.

Köylüye büyük önem veren Cumhuriyet hükûmeti, tarım alanlarını genişletmek, köylüyü bu alanlara sevk etmek amacıyla her türlü desteği sağlamıştır. Gazetede de bu amaçla ele alınan yazılardan biri "Türk Köylüsü! Sapan Başına!" adlı yazı dizisidir. Ziraat Vekili Muhliz Erkmen tarafından kaleme alınan yazıda, çiftçilik yapmanın ülke ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.[75]

5. **Çay**

Rize bölgesinde çayla ilgili ilk ciddi teşebbüsler 1918 yılında görülmektedir.[76] I. Dünya Savaşı sonlarında Türk toprağı olan Batum ve çevresinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Ali'si müderrislerinden Ali Rıza (Erten) tarımsal tetkiklerde bulunmuş ve burada yetişen çay, mandalina, limon, portakal gibi mahsullerin Rize ve Artvin civarında yetişebileceğini düşünmüştür.[77]

Ali Rıza (Erten), yaptığı incelemeleri 1921'de Yeni Türkiye Gazetesi'nde makaleler halinde yayımlamış, bir süre sonra da Şimali Şarkî Anadolu ve Kafkasya'da Tetkikat-ı Ziraiye adıyla rapor halinde İktisat Vekâleti'ne sunmuştur. 1924'te kitap hâlinde yayımlanan bu raporda sözü edilen bitkilerin Türkiye'de yetiştirilmesinin önemini vurgulamıştır.[78]

I. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik bunalımın ülkeyi olumsuz etkilemesinden dolayı Ali Rıza (Erten)'in hazırlamış olduğu rapor uzun süre dikkate alınmamıştır. Bu arada Rize bölgesinde bozulan ekonomi sebebiyle başka illere yoğun göçler başlamış, hükûmet de bu göçü durdurabilmek amacıyla bölgede yeni bir gelir kaynağı oluşturma ihtiyacı hissetmiştir. Ali Rıza (Erten)'in sunmuş olduğu rapor bu dönemde gündeme alınmış ve 1924 yılında Zihni Bey (Derin), Rize bölgesinde görevlendirilmiştir.[79]

1921 – 1922 yıllarında Ziraat Genel Müfettişi olan Zihni Bey (Derin), Ankara'dan verdiği bir talimatla Rize'de bir fidanlık kurulmasını istemiş, kendisi de 3 Nisan 1924'te de ilk kez bölgeye gelmiştir.[80] 1 Temmuz 1924'te 27 günlük bir Batum seyahatine çıkmış, buradan özellikle mandalina, portakal, limon, fındık

---

[75] Muhlis Erkmen, "Köylüye faydalı bilgiler Türk Köylüsü! Sapan başına!", *Rize*, (27.04.1940), 1.
[76] Bazı kaynaklarda 1917 olarak geçmektedir. Bk. Başbakanlık, 1998: 108.
[77] Arer, 1969: 59.
[78] Arer, 1969: 60.
[79] Başbakanlık, 1998: 108.
[80] Koyuncu, 2015: 29.

ve çay fidelerini getirerek, Rize'deki çay fidanlığına dikmiştir. Ayrıca getirdiği çay tohumlarını halk arasında istekli olanlara dağıtmıştır.[81] Zihni Derin'in çalışmaları neticesinde 1924 yılında TBMM'de çıkarılan ilk çay kanunu, hararetli tartışmalar ve üç oturum neticesinde 139 kabul, 13 ret ve 2 çekimser oyla kabul edildi.[82] Kanun her ne kadar bölge halkını çay ekimi konusunda teşvik etse de bölgede çay ekimi rağbet görmedi. Bunun en önemli sebebi çayın yaş yapraklarının alıcı bulmamasıdır.[83] Çay ekiminin yapılacağı alanların kızılağaçlık olması sebebiyle bu alanların söküm işinin yapılması için erkek gücüne ihtiyaç vardı. Ancak bölgedeki erkeklerin çalışmak için başka şehirlere gitmesi ve bölgede ağırlıklı olarak kadınların kalması çaycılığı olumsuz etkilemiştir.[84]

1930 yılına kadar devam eden çay ekimini teşvik çalışmaları ilgisizlikten dolayı başarıya ulaşamadı. 1933 yılında CHP hükûmeti "kendi kendine yetme" ilkesini benimseyerek bunu bir programa dönüştürmüş ve bu doğrultuda ülkede çay tarımı tekrar gündeme getirilmiştir. Organizasyonun hazırlanması sırasında iki yıl geçmiş ve 1935 yılında Ziraat Vekili Prof. Dr. Muhlis Erkmen, bir bilim heyetiyle bölgede incelemeler yapmıştır. Bu incelemeler neticesinde Rize'nin çay tarımı ve sanayisinin gelişmesine her yönden uygun olduğu bir kez daha anlaşılmıştır.[85]

1937 yılında Zihni Derin tekrar tam yetkiyle görevlendirildi. Çay bahçeleri yetiştirmek ve fidan üretmek amacıyla Sovyetler Birliği'nden çeşitli zamanlarda satın alınan, Gürcistan (Batum) kökenli çay tohumu, oluşturulan fidanlıklara ekilmiş ve elde edilen çay fidanları halka dağıtılarak çay üretimi yaygınlaştırılmıştır.[86] Bölgede çayın yaş yapraklarının da satın alınmaya başlanması çay tarımının gelişmesinde etkili oldu.[87]

---

[81] Rize Valiliği, 1973: 138.
[82] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 5, İçtima 95, 4 Şubat 1340 (1924), s. 567-596.
[83] Arer, 1969: 63.
[84] Koyuncu, 2015: 31.
[85] Zihni Derin 1924'te Batum seyahati dönüşünde Rus sefirinden çay tarımıyla ilgili her türlü kitap ve dergileri istemiştir. Bunun dışında bir de Rus adamlarının hazırladığı Rize'de çay yetiştirilebileceğine dair bir raporun gelmesi bölgenin çay tarımına uygun olduğunu kanıtlamıştır. Bk. Koyuncu, 2015: 21, Özdoğan, 2004: 128.
[86] Kaçar, 1984: 2.
[87] "Hükûmetimizin Rize halkını sevindiren kararları ve hareketleri", *Rize*, (26.02.1938), 1.

Zihni Derin'in Rize'de çay ve narenciye ile ilgili yapmış olduğu çalışmalara Rize Ticaret ve Ziraat Odası Başkanı Hulûsi Karadeniz önemli yardımlarda bulunmuştur.[88]

Rize gazetesinde toplam 47 tane çaya dair haber bulunmaktadır. İlk kez 1932 yılında gazetede çay hakkında bilgi veren bir yazı yayımlanmasına rağmen bu yazıda çayın Rize'de yetiştirilip yetiştirilmemesi hakkında bir şeyden bahsedilmemektedir. Gazetede yer alan bu ilk yazı, Mildred Weiğley Wood tarafından yazılan ve Ekrem Hasan tarafından Türkçeye çevrilen bir makaledir. Makalede, çayın hangi ortamlarda nasıl yetiştirildiği, kurutulma şekli, yeşil çayın elde edilmesi gibi ayrıntılı pek çok bilgiye yer verilmektedir.[89] Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, çayın Rize'de yetiştirilmesi hakkında bir öneri ya da görüş içermemektedir. Bu makalede çay üreticisi olacak olan halkın ürettiği çayı ne şekilde kuru çaya dönüştürebileceği ve onu nasıl kullanması gerektiği hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir.

Gazetedeki çaya ait haberler ve duyurular 1939 yılından sonra daha da yoğunlaşmaktadır.[90] Haber konularını, çay tohumlarının gelmesi, çay kanunu, kanunda yapılan değişiklikler ya da çayla ilgili halkı bilgilendirici yazı ya da yazı dizileri oluşturmaktadır. "Çay tohumu ve fidanı ile çay tarlası yapmak için halka ve köylüye öğüt" gibi yazı başlıkları, halkın çay tarlaları yapmalarına yardımcı olmak ve onları teşvik etmek amacıyla verilen haberlerdir.

Çay hakkında halkı bilinçlendirmek için yazılan yazılar arasında, "Çay biologisi ve çay kimyası",[91] "Yapılmış çayların tasnifi",[92] "Çay harmanları",[93] "Tuğla ve tablet çaylar",[94] "Avrupa usulü üzere yeşil çay yapılması",[95] "çay yapma işlerinin kontrolü ve çay kalitesinin tetkiki"[96] gibi başlıklar yer almaktadır. Başlıklardan da anlaşıldığı gibi, halka çay yetiştiriciliği hakkında her türlü bilgi verilmeye çalışılmıştır.

---

[88] Arer, 1969: 61.
[89] Ekrem Hasan (Çev.), "Çay", *Rize*, (14.04.1932), 6 - 7.
[90] Bu dönemde çay atölyelerinin sayısı arttığı için halkın ürettiği çayı satması daha da kolaylaşmış ve çay ekimi halk nezdinde hız kazanmıştır.
[91] Kemal Âtilâ, "Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Biologisi ve Çay Kimyası", *Rize*,(18.05.1940),1-2.
[92] Kemal Âtilâ, "Rize Halkına Faydalı Bilgiler Yapılmış Çayların Tasnifi", *Rize*, (08.06.1940), 2-3.
[93] Kemal Âtilâ, "Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Harmanları", *Rize*, (26.06.1940), 1.
[94] Kemal Âtilâ, "Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Tuğla ve Tablet Çaylar", *Rize*, (22.06.1940), 1, 7.
[95] Kemal Âtilâ, "Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Avrupa UsuluÜzreYaşil Çay Yapılması", *Rize*, (13.07.1940), 1.
[96] Kemal Âtilâ, "Rize Vilâyeti Halkına Faydalı Bilgiler Çay Yapma İşlerinin Kontrolu ve Çay Kalitesinin Tet-

Rize gazetesinin 233. sayısında yer alan "narinciye ve çay fidanları" başlıklı haberden anlaşıldığına göre, 1936 yılına gelindiğinde halkın çay yetiştirmeye büyük bir heves beslediği görülmektedir.[97]

Rize insanını, çay yetiştiriciliği üzerine bilinçlendirmek amacıyla Halkevinde konferanslar düzenlenmiştir. A. K. Atilla'nın 10. 04. 1937 gecesinde verdiği konferansta, yapmış olduğu konuşma, gazetede dört hafta boyunca yayımlanmıştır. Atilla'nın yapmış olduğu konuşmadan, Rize'de çay bahçelerinin kurulması için hükûmetin halka kolaylıklar sağladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Atilla, her türlü kolaylık ve desteğin verileceğini, bununla birlikte halka geniş ölçüde krediler sağlanacağını belirtmektedir. Yine çay bahçesi yapacak olanlara, ücretsiz olarak çay fidanları dağıtılacağını anlatmaktadır.[98]

1937 yılına gelindiğinde Rize'de "Hükûmet Fidanlığı" oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Bu o yıl alınan 2000 kilo çay tohumunun bir kısmı halka verilirken bir kısmı da yapılmakta olan Hükûmet Fidanlığı'na ekilmiştir.[99]

Hükûmetin halkı çay ekimine teşvik etmek amacıyla yaptığı çalışmalardan biri de, yaş haldeki çaya peşin para vermesidir. Dönemin Başbakanı Celal Bayar ve İktisat Vekili Şakir Kesebir, çayın yalnızca memleket ihtiyacını karşılamakla kalmaması, yurtdışına da ihraç edilmesi için çalışmalara başlamışlardı. Rize Valisi Nuri Türkkan ise bölgedeki istimlâk işleriyle ilgilenerek, çay fabrikası inşasına başlanılması için çalışmalara girişmişti.[100] Nitekim bu çabaların bir süre sonra olumlu sonuç vermiş olduğunu görmekteyiz.

Çay yetiştiriciliğini teşvik etmek amacıyla iyi çay yetiştirenlere para ödülü verilmiştir. Bir sezon iyi çay yetiştirenler, iki yıl çaydan ücret almışlardır.[101]

---

kiki", *Rize*, (20.07.1940), 2.

[97] "Narinciye ve çay fidanları", *Rize*, (14.03.1936), 5.

[98] "Halkevi Köşesi: A.K. Atilanın 10-4-937 Gecesi Rize Halkevinde Çaycılık hakkında verdiği konferanstır (2)", *Rize*, (8.05.1937), 2.

[99] "Halkevi Köşesi: A.K. Atilanın 10-4-937 Gecesi Rize Halkevinde Çaycılık hakkında verdiği konferanstır (2)", *Rize*, (8.05.1937), 2.

[100] "Hükûmetimizin Rize halkını sevindiren kararları ve hareketleri ", *Rize*, (26.02.1938), 1.

[101] "İyi çay yetiştirenlere para mükâfatı verildi", *Rize*, (4.06.1938), 1.

Türkiye'de ilk çay kanunu 1924 yılında çıktı. 1939 yılında ise hükûmetin Çay Kanununu yeniden ele aldığı görülmektedir.[102] Mecliste yapılan toplantılardan sonra Çay Kanunu 1940 yılında kabul edildi.[103] Çay Kanunun uygulanması sebebiyle dönemin Ziraat Başmüşaviri Zihni Derin'e çekilen telgraf sureti ve bu telgrafa verilen cevabı aşağıya aynen naklediyoruz.

> Zihni Derin Ziraat Başmüşavırı.
> Rize Çay Fidanlığında
> Çay kanununun Büyük Millet Meclisce kabul buyrulmuş olduğunu ve memleketimiz için hayırlı olması temmennisile sayğılarımızla bildiririz. Sıhhat Vekili Hulusi Alataş – Ziraat Vekili Muhlis Erkmen
> Rizenin çok Sayın Valisi Kardeşimize
> Çay kanunun Büyük Millet Meclisince kabul buyrulmuş olduğunu müjdeleyen Muhterem Sıhhat Vekili Hulusi Alataş ile Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in müşterek telğrafları suretini büyük bir sevinçle yüksek ve sevimli huzurunuza sunarken bu işte öteden beri buradaki teşkilâtımıza vukubulan kıymetli yardımlarınızdan dolayı şükranlarımı sunar, halkı hakiki refaha ve memleketi büyük bir imara kavuşturacak olan bu değerli kanunun hayırlı ve kutlu olmasını derin saygılarımla dilerim.[104]

1941 yılında Rize'de çaycılığın gelişmesini kutlamak amacıyla 7 Haziran'da Çay Bayramı düzenlenmiştir.[105] Yine bu dönemde, çay ekili alanlarda büyük bir artış görülmektedir. Çay alanları hızla artsa da henüz Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak hale gelmemişti.[106] Fakat her geçen gün daha da gelişen Rize çayının adı, bu dönemde duyulmaya ve artık Rize bölgesinin çayı bir marka hâline gelmeye başladı.[107]

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm ülkede olduğu gibi Rize'de de ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle de bölgede yaşanan yol sorunu, esnaflar arasında rekabetin olmaması ve büyük ortaklıkların kurulamaması bölge ekonomisini olumsuz etkileyen en önemli sebeplerdir. Bölgedeki ekonomik yapı, başka şehirlere çalışmaya giden Rizeli vatandaşların gönderdiği

---

[102] "Yeni çay kanunu", *Rize*, (6.05.1939), 2.
[103] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 9, İnikad 32, 27 Mart 1940, 47-50.
[104] İki taraf arasındaki telgraf örneklerinin devamı da bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Çay kanunun tatbiki dolayisile Sayın Sıhhat ve Ziraat vekillerimizin Rizede Ziraat Başmuşaviri Zihni Derine çektikleri telgraf suretleri", *Rize*, (30.03.1940), 3.
[105] "Çay bayramı", *Rize*, (7.06.1941), 1.
[106] "Çaycılık ne âlemde", *Rize*, (21.05.1941), 2.
[107] Kazım Ekmen, "Rize çayı", Rize, (20.12.1941), 1, 4.

yardımlarla ayakta kalabilmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Rize ekonomisi her geçen gün gelişmiştir. Bölge ekonomisinin gelişmesi için hükûmetin vermiş olduğu destek çok önemlidir. Özellikle Zihni Derin'in bölgeye çay getirmesi ve çay bahçelerinin kurulmasında yapmış olduğu çalışmalar son derece etkili olmuştur. Bugün bile bölge halkı Zihni Derin'i minnetle anmaktadır.

Bölgeye çay gelmeden önce en önemli ekonomik faaliyet meyve ticaretiydi. Ancak bölge halkı meyve ticaretinden gerekli kazancı sağlayamamıştır. Bunun en önemli sebebi Rize halkının meyveyi toplama konusunda yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Meyve ticaretinden gerekli gelirin sağlanması, bu alanda kooperatiflerin oluşturulmasıyla başlayabilmiştir. Bölge halkının önemli geçim kaynaklarından birini dokumacılık oluşturmaktadır. Hindistan'a kadar ünü yayılan Rize dokumacılığı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir durgunluk yaşamıştır. Dokumacılık piyasasındaki bu durgunluk 1941 ve sonrasında tekrar canlanmıştır. Hayvancılık da bölge ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bölge engebeli bir yapıya sahip olduğundan çoğunlukla ahır hayvancılığı yapılmıştır. Özellikle sığır bölge halkının en çok yetiştirdiği hayvan olmuştur. Günümüzde de bu durum devam etmektedir. Bölge köylerinde birçok evin altında veya yakınında ahırlara rastlamak mümkündür.

Rize bölgesinde gelişme gösteren ekonomik faaliyetlerden biri olan çay Rize'yi ülkenin bir markası hâline getirmiştir. İhracatta da önemli bir yere sahip olan Rize çayı, bölge halkının en önemli geçim kaynağı haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Arer, Rahmi (1969), *Türkiye'de Çaycılık ve Turistik Sosyal Kültürel Ekonomik Rize*, İstanbul: Çoker Matbaası.

Başbakanlık (1998), *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Bulut, Engin Çağdaş (2013), *Doğu Karadeniz Bölgesi'nin İdari Tarihi (1923 - 1950),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Çapa, Mesut (2016), "Rize'nin Yakın Tarihine Bir Bakış (1923-1950)" *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 20, 293-308.

Çiçek, Rahmi (2013), "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Artvin Vilayetinin Sosyo-Ekonomik Durumu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 14, 133 – 152.

Devlet İstatistik Enstitüsü (1932), *İstatistik Yıllığı 1931-1932*, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı.

Devlet İstatistik Enstitüsü (1938), *İstatistik Yıllığı 1937-1938*, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı.

Dizman, İbrahim (haz.), *Ordu Kültür ve Eğitim Tarihinin Unutulmaz Adı M. Sıtkı Can'a Armağan*, Ankara: Ergin Karlıbel Bilgi Vakfı Yayını.

Kaçar, Burhan (1984), *Çayın Gübrelenmesi*, Ankara: Çaykur Yayınları.

Koyuncu, Recep (2015), *Bildiğini Okuyan İmam Zihni*, Rize: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği.

Özdoğan, İsmail (2004), *Rize (Merkez İlçe) Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi.

Rize Gazetesi

Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü (1995), *Rize El Sanatları*, Rize: Rize Halk Eğitim Eğitim Merkez Müdürlüğü Yayınları.

Rize Valiliği (1968), *1967 Rize İl Yıllığı*, Ankara: Önder Matbaa.

Rize Valiliği (1973), *Cumhuriyetin 50. Yılında Rize 1973 İl Yıllığı*, Ankara: Tisa Matbaası.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri

Yormaz, Elif (2016), *Rize Gazetesi'ne Göre Rize'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.